

Etikkrådets arbeid under kriteriet for menneskerettigheter

I retningslinjenes § 3 heter det: «Observasjon eller utelukkelse kan besluttes for selskaper der det er en uakseptabel risiko for at selskapet medvirker til eller selv er ansvarlig for grove eller systematiske menneskerettighetsbrudd».

I vurderingen av hva som utgjør brudd på menneskerettighetskriteriet, baserer rådet seg på internasjonalt anerkjente konvensjoner og autoritative tolkninger av disse. Rådet har i 2017 arbeidet med mange ulike problemstillinger under dette kriteriet, men hovedaktiviteten har vært undersøkelser av brudd på arbeidstakerrettigheter i tekstilindustrien i Sørøst-Asia, forhold som grenser til tvangsarbeid for migrantarbeidere i Gulf-statene og barnearbeid i frøproduksjon i India, i tillegg til skipsopphugging i Bangladesh og Pakistan som både er vurdert opp mot menneskerettighetskriteriet og miljøkriteriet.

Tekstilindustrien

Etikkrådet har i 2017 fortsatt arbeidet med å undersøke arbeidsforholdene i selskaper som selv produserer garn, stoff eller klær. Rådet har tidligere lagt til grunn at noen få menneskerettighetsbrudd kan være tilstrekkelig til å utelukke et selskap hvis bruddene er svært grove, mens bruddene ikke behøver å være like grove hvis de er systematiske. I tekstsakene vurderer rådet risikoen for at et selskap er ansvarlig for systematiske menneskerettighetsbrudd.

At menneskerettighetskrenkelser er systematiske, innebærer at bruddene har et betydelig omfang – at de er tallrike, at det er forskjellige typer rettigheter som krenkes, eller at de foregår i mange enheter i selskapet. Rådet legger til grunn at «systematisk» innebærer at slike krenkelser ikke fremstår som isolerte brudd, men som et handlingsmønster. I saker der brudd på arbeidstakerrettigheter skjer i selskapers egen virksomhet, har selskaper et direkte ansvar for sine ansatte og for å hindre at deres arbeidstakerrettigheter krenkes. Rådet mener at terskelen for hva som kan aksepteres av normbrudd i selskapets egen virksomhet må være lavere enn hva som kan aksepteres når et selskap medvirker til andres normbrudd. I vurderingen av risiko for nye menneskerettighetsbrudd legger rådet vekt på hvordan et selskap tidligere har respondert når normbrudd har blitt avdekket, og hva selskapet har gjort for å hindre at normbrudd skjer igjen.

Siden oppstarten i 2015, har 17 selskaper blitt undersøkt. Det er totalt gjennomført undersøkelser ved 25 fabrikker i Kambodsja, Vietnam, Bangladesh

og Myanmar, og ytterligere undersøkelser pågår. For noen selskaper er flere fabrikker blitt undersøkt, eller den samme fabrikken er blitt undersøkt flere ganger over tid.

Undersøkelsene av arbeidsforholdene ved fabrikkene gjennomføres av konsulenter, blant annet gjennom intervjuer med arbeidere på steder hvor de føler seg trygge, og det er også foretatt fabrikkinspeksjoner. Undersøkelsene har vist at arbeidsforholdene ved fabrikkene generelt er dårlige, og at mange driver virksomheten i strid med nasjonal lovgivning. Tvungen overtid, ulovlige lønnstrekk, diskriminering og trakassering av arbeiderne er ikke uvanlig. I enkelte fabrikker er det indikasjoner på helseskadelige arbeidsforhold som følge av høye støvkonentrasjoner, støy, kjemikalier og varme. I flere av selskapene har fabrikkledelsen gjennomført tiltak for å forhindre at arbeiderne organiserer seg. Det er i svært liten grad funnet barnearbeid, men i noen fabrikker arbeider ungdom under 18 år uten at det blir tatt hensyn til deres særskilte behov for beskyttelse.

På bakgrunn av undersøkelsene er det så langt sendt utkast til tilrådning om utelukkelse til 12 selskaper. Flere av selskapene har etter dette tatt kontakt med rådet og satt i gang tiltak for å bedre arbeidsforholdene. Spørsmålet er likevel om tiltakene vil ha varig virkning. De fleste tekstilselskaper blir inspisert av kunder eller deres representanter mange ganger i året, og de fleste kunder stiller krav til at selskapene skal respektere menneskerettighetene. Når normbrudd avdekkes, lager selskapene en korreksjonsplan. Likevel har Etikkrådets undersøkelser avdekket mange brudd på arbeidstakerrettigheter i selskaper som jevnlig inspiseres av kunder. En forklaring kan være at kundene fokuserer på den produksjonslinjen som produserer for dem, og at det overordnede ansvaret for arbeidsforholdene i selskapet i liten grad adresseres.

Det er svært krevende å vurdere terskelen både for hva som utgjør systematiske menneskerettighetsbrudd og for framtidig risiko. Så langt er det avgitt tilrådning om utelukkelse av to selskaper som Norges Bank besluttet å sette til observasjon. For sju av selskapene er arbeidet avsluttet fordi

arbeidsforholdene ikke var av en slik karakter at de ga grunnlag for å anbefale utelukkelse, eller fordi selskapene har gjort betydelige forbedringer og endringer i selskapsstyringen som bidrar til å redusere den framtidige risikoen. Rådets undersøkelser viser at det er betydelige forskjeller i arbeidsforholdene i tekstilfabrikkene og hvordan selskapene driver sin virksomhet. Dersom styret og ledelse ønsker det, er det mulig å være en ansvarlig arbeidsgiver og sørge for akseptable arbeidsforhold i fabrikkene.

Etikkrådet vil fortsette arbeidet med tekstilprodusentene i 2018.

Bygnings- og serviceindustrien i Gulfstatene

Etikkrådet har i løpet av året gjennomført flere undersøkelser av arbeideres situasjon i selskaper i bygningsindustrien og servicenæringen i Qatar og i De forente arabiske emirater. Arbeiderne er nesten alltid migranter fra bl.a. Nepal, Bangladesh, India og Pakistan. Undersøkelsene viser at det er vanlig at arbeidere betaler for å få arbeid i Gulfstatene, og at mange har tatt opp lån for å kunne dekke kostnadene. I rekrutteringen blir arbeidere dessuten ofte villedet om arbeidsforhold og lønn. Dette gjør at mange kommer i et sterkt avhengighetsforhold til sin arbeidsgiver. Til sammen er forholdene slik at de grenser til tvangsarbeid. Arbeiderne har som regel lite kunnskap om hvilke rettigheter de har. Siden prosjektets oppstart høsten 2016, er det gjennomført undersøkelser av ni selskaper. Etikkrådet vil fortsette arbeidet i 2018.

Arbeidere fra Nord-Korea

Etikkrådet har i 2017 anbefalt å utelukke en eidsutvikler som på sin byggeplass har hatt en kontraktør som har brukt arbeidere fra Nord-Korea. Selv om arbeiderne ikke er ansatt i selskapet fondet er investert i, mener Etikkrådet at hovedentreprenøren har et ansvar for alle arbeiderne på sin byggeplass. Rådet la vekt på at flere FN-rapporter peker på at nordkoreanske arbeidere som leies ut gjennom nordkoreanske bemanningsfirmaer, er gjenstand for tvangsarbeid. Arbeiderne blir sendt ut av regimet til en arbeidssituasjon i utlandet som de ikke vet hva innebærer. De kan ikke velge å avbryte arbeidet, ettersom de blir fratatt sine pass

og mobiltelefoner, lever under konstant overvåking og bare kan oppholde seg på arbeidsplassen eller der de bor. Arbeidet skjer under trussel om straff da familien i hjemlandet kan bli utsatt for represalier hvis arbeideren klager eller forlater arbeidet. Denne praksisen kommer trolig til å bli sterkt redusert ettersom FNs sikkerhetsråd nylig vedtok utvidede sanksjoner som blant annet forbyr medlemsstatene å utstede arbeidstillatelser til nordkoreanske arbeidere.

Barnearbeid i frøindustrien

Etikkrådet foretok i 2017 også feltundersøkelser for å kartlegge omfanget av barnearbeid for flere selskaper i indisk frøindustri. Oppfølging mot selskapene har foregått i 2017. Etter Etikkrådets henvendelser har to selskaper klargjort at de vil styrke sine tiltak for å redusere omfanget av bruken av barnearbeid i frøproduksjonen. Etikkrådet har besluttet ikke å anbefale utelukkelse av disse selskapene nå, men heller se utviklingen an over noe tid. Videre oppfølging av selskaper samt ytterligere feltundersøkelser knyttet til ett selskap vil bli gjennomført i 2018.

Enkelt saker

Etikkrådet bruker ofte sektorstudier for å identifisere og undersøke selskaper der risikoen for normbrudd er stor. Gjennom nyhetsrapporteringen og annen ad hoc-rapportering, får rådet også informasjon om enkelt selskaper som bør undersøkes nærmere. Enkelt saker som rådet har arbeidet med i 2017 har hovedsakelig vært knyttet til folks rettigheter.